

British Journal of Science, Education and Culture

London University Press

№1
(7)

January-June
2015

University of London

***British Journal of Science,
Education and Culture***

No.1. (7), January-June, 2015

VOLUME III

"London University Press"

2015

***British Journal of Science, Education and Culture, 2015, No.1. (7) (January-June).
Volume III. "London University Press", 2015. - 1226 p.***

Proceedings of the Journal are located in the Databases Scopus.

Source Normalized Impact per Paper (SNIP): 3.327

SCImago Journal Rank (SJR): 3.223

Editor-in-Chief: Prof. Charles West, D. I. T. (UK)

Executive Editor: Mary Robinson, D.Phil. (UK)

Technical Editors: Margaret Gray, Lucy Wong (UK)

Editors:

Prof. Andrew Gordon, D. Litt. (UK)

Prof. Erin Robbins, Dr. P. H. (UK)

Prof. Ryan Cooper, D. Sc. V. M. (UK)

Prof. Glory Taylor, D. M. (UK)

Prof. Denis Thompson, D. B. A. (UK)

Prof. Kyra McGregor, EDM. (UK)

Prof. Elizabeth Moore, D. Tech. (USA)

Prof. Margaret Harman, D. E. Sc. (UK)

Prof. Isabella Blake, D. Env. (Australia)

Prof. Richard Whiteside, D. E. Sc. (UK)

Prof. Robert Barclay, D. C. S. (UK)

Prof. Henry Simmons, D. I. T. (USA)

Prof. Norman Green, D. S. Sc. (UK)

Prof. Nina Harvey, D.F.A. (USA)

Prof. Robert Carman, D.Phil. (UK)

Prof. Richard Dixon, D. Litt. et Phil. (UK)

Prof. John Williams, D. Litt. (USA)

Prof. Kevin Barrington, D. S. Sc. (UK)

Prof. Laurens Lawton, D. S. Sc. (UK)

Prof. Peter Campbell, D. Litt. et Phil. (UK)

Prof. Ronald Hall, D. G. S. (USA)

Prof. Daniel Smith, D.F. (Canada)

Prof. Sienna Paige, D. B. A. (USA)

Prof. Harris Reed, D. B. A. (UK)

Prof. Kevin Green, Ed.D. (UK)

Prof. Emma Allen, Ed.D. (Australia)

Prof. Denis Cumming, Ed.D. (UK)

Prof. Paul Bryant, Psy. D. (UK)

Prof. Anthony Smith, D. Tech. (UK)

Prof. Sara Bullock, Psy. D. (USA)

ISSN: 0007-1657

© "London University Press", 2015

© University of London, 2015

Bechko Yana, Uman National University of Horticulture,
Associate Professor, Candidate of Philological Sciences,
Department of Ukrainian and Foreign Languages

***Participation of lexical-semantic variants of the nouns
Eng. fire, Germ. Feuer, Ukr. вогонь in the process
of phraseological unit formation***

Abstract: The article focuses on the issue of participation of lexical-semantic variants of the polysemous nouns Eng. *fire*, Germ. *Feuer*, Ukr. *вогонь* in the process of formation of phraseological units sharing the common key lexical component. The author establishes structural types of phraseological units which are formed with the help of semantemes of the nouns Eng. *fire*, Germ. *Feuer*, Ukr. *вогонь*.

Key words: idiom, inner form, phraseological unit formation, key lexical component, sense development, structure, semanteme, polysemy.

Бечко Яна, Уманський національний університет садівництва,
доцент, кандидат філологічних наук, кафедра української та іноземних мов

***Участь лексико-семантичних варіантів іменників
англ. fire, нім. Feuer та укр. вогонь у фразеотворенні***

Анотація: У статті розглядається питання про участь лексико-семантичних варіантів багатозначних іменників англ. *fire*, нім. *Feuer* та укр. *вогонь* у фразеотворенні сполук із відповідним ключовим компонентом. Встановлюються структурні типи фразеологічних одиниць, щодо яких семантими досліджуваних іменників англ. *fire*, нім. *Feuer* та укр. *вогонь* беруть на себе фразеотворчу функцію.

Ключові слова: фразема, внутрішня форма, фразеотворення, ключове слово, смисловий розвиток, структура, семантема, багатозначність.

У нашій статті ми виходимо із засадничої для нашого дослідження тези, згідно з якою багатозначна лексема бере участь у фразеотворенні «через» свої лексико-семантичні варіанти, виступаючи в цьому процесі саме у вигляді того чи іншого з лексико-семантичних варіантів, властивих їй як одиниці словникового

складу мови. Ми спираємося на наявність (за винятком цілком непрозорих ідіом) мотиваційного співвідношення між тією чи іншою семантемою ключового слова, з одного боку, й інтегральним значенням фраземи, яка містить це слово, з іншого, адже саме певне уявлення про конкретний характер такого співвідношення і дозволяє нам його констатувати. Ми звертаємось до мовної інтуїції, яка дозволяє відчутти смисловий зв'язок між значенням фраземи і значенням слова, вжитого в її складі, і на цій підставі зробити висновок про використання даної семантики у даній фраземі і, отже, про відображення цієї даної лексичної семантики на фразеологічному рівні. **Актуальність** такого дослідження полягає у важливості розробки проблеми характеру семантичних взаємовідношень між одиницями лексичного та фразеологічного рівнів мови, що є однією з давно поставлених, але й досі важливих у теоретичній фразеології (тут необхідно згадати праці І. О. Мельчука [1: 73-80] та В. М. Телії [2: 502-503]).

За **мету** нашої розвідки ми поставили з'ясувати якою мірою відтворюються системи значень іменників англ. *fire*, нім. *Feuer* та укр. *вогонь*, коли вони використовуються як підстава фразеотворення і лежать у основі формування фразеологічних одиниць. Відповідно, ми поставили перед собою такі **завдання**: 1) з'ясувати які з лексико-семантичних варіантів зазначених іменників проявляють свою активність у фразеотворенні, беручи участь у вираженні змісту останніх, а які – ні; 2) яким є структурний та функціональний характер сполук, щодо яких окремо взяті лексико-семантичні варіанти беруть на себе фразеотворчу функцію. За **об'єкт** нашого дослідження ми обрали англійські, німецькі та українські ідіоматичні фраземи номінативного та предикативного характеру, порівняльні звороти, прислів'я та приказки, усталені мовленнєві формули, в яких ключовим компонентом виступають іменники англ. *fire*, нім. *Feuer* та укр. *вогонь*. **Предметом** нашої розвідки є семантика цих іменників, що використовуються у процесі фразеотворення.

Як показує проаналізований нами матеріал лексикографічних джерел, спільне для лексем англ. *fire*, нім. *Feuer* і укр. *вогонь* вихідне значення “стан горіння узагалі та в його позитивно-утилітарному (“опалення, освітлення”) і негативно-деструктивному (“пожежа”) аспектах” виражається в різних типах фразеологічних одиниць цих мов. Дана семантика реалізується в таких типах фразем:

1) у прислів'ях та приказках: англ. *the fire which lights (warms) us at a distance will burn us when near* “вогонь, що зігріває на відстані, палить зблизька” [3: 278]; а

burnt child dreads the fire “обпікся на молоці, будеш дуги і на воду” [3: 277]; *fire and water are good servants, but bad masters* “вогонь і вода – вірні слуги (людини), але волі їм давати не можна” [3: 278]; нім. *gebranntes Kind scheut das Feuer* “налякана ворона куца боїться” [4: 321]; укр. *од злодія угли остануця, а од огню не зоста-нуця и угли* [5: 458]; *до гарячого каменю ще й вогонь приклада* [6: 58]; *з малої іскри великий вогонь* [5: 197];

2) у порівняльних зворотах: англ. *burn like fire* “палити (пекти) як вогонь” [3: 277]; *as red as fire* “вогненно-червоний, почервонілий” [3: 624]; нім. *rot wie Feuer* “червоний як вогонь” [7: 1271]; *wie Feuer brennen* “палити вогнем (як вогонь)” [7: 1271]; *wie Feuer und Wasser* “як лід і полум’я” [4: 175]; укр. *як вогонь з водою* “хтось перебуває у непримиренних стосунках із кимсь” [8: 220]; *накинутися як вогонь на суху соломку* “дуже швидко, жадібно” [9];

3) в усталених мовленнєвих формулах: англ. *where is the fire?* “Що ви пос-пішаєте як на пожежу?” [3: 279]; *fire and brimstone* “чорт забирай!” [10: 516]; укр. *огень го там знає, не я!* із коментарем “досадна поговорка” [11: 626]; *хай воно ясним вогнем згорить* “уживається для вираження великого незадоволення, роздратування, досади з якого-небудь приводу” [9];

4) у стилістично нейтральних фраземах, що служать засобом первинної номінації: англ. *Hermes’ (St. Elmo’s) fire* “вогні святого Ельма” [3: 278]; *St. Anthony’s fire* “бешихове запалення, бешиха” [10: 516]; нім. *olympisches Feuer* “олімпійський вогонь” [7: 1272]; *bengalisches Feuer* “бенгальські вогні” [12: 228]; *griechisches Feuer* “засіб підпалювання, що застосовувався у старовину під час воєнних дій” [12: 228]; укр. *мандрівний вогонь* “блідо-синє світіння, що виникає під час згорання болотного газу – метану” [8: 102]; *вічний вогонь* [8: 38];

5) у ідіомах *sensu stricto*: англ. *not (ever) / never set the Thames / the world on fire* “не зробити чогось надзвичайного” [3: 279]; *put one’s finger(s) in the fire* “на-ражатись на неприємності, лізти на рожен, ризикувати” [3: 276]; *pull smb’s chestnuts out of the fire* “чужими руками жар загібати, з ризиком для себе труди-тись на когось іншого” [3: 145]; нім. *sein Süppchen am Feuer anderer kochen* “нажи-ватись за рахунок інших” [4: 176]; *gegen j-n mit Feuer und Schwert vorgehen* “рішуче покінчити з кимось / чимось” [4: 176]; укр. *з вогню та в полум’я* “з однієї неприєм-ності в іншу, ще гіршу” [9]; *гратися з вогнем* “поводитися необережно, не дума-ючи про наслідки; ризикувати” [9]; *між двома вогнями* “у безвихідному становищі” [8: 104].

Усі ці й подібні їм ідіоми вживаються в образно-переносному значенні, але для одних із них (їх значно більше) є можливим і дослівне прочитання (часом більш-менш умовне), хоча саме ідіоматичне витлумачення становить для них їхній *raison d'être* (тобто причину їхнього виникнення й існування), пор.: англ. *there is no smoke without fire* “немає диму без вогню” [13: 939]; *between two fires* “між двох вогнів” [3: 277]; *put the fat to the fire* перен. “підливати масла у вогонь” [13: 483]; нім. *für j-n durchs Feuer gehen* “піти за когось у вогонь і у воду” [4: 176]; *Öl ins Feuer gießen* “підливати масла у вогонь” [4: 427]; укр. *з малої іскри великий вогонь* [5: 197]; *не до поросят свині, як свиня в огні* [5: 120].

Натомість для інших таке дослівне витлумачення видається неможливим: уже згадане англ. *not (ever) / never set the Thames on fire* досл. “(коли-небудь) / (ніколи) (не) запалити Темзи / світ”; нім. *bei jmdm. ist (gleich) Feuer im Dach* досл. “у когось (одразу) дах горить” [7: 1271]; укр. *огонь’д огневи присувати* [11: 626]; *правда не втоне у воді, не згорить у вогні* [8: 154]; *аж вогню давати (кресати)* [9].

Спільна для лексем англ. *fire*, нім. *Feuer* і укр. *вогонь* похідна семантика, пов’язана з військовою сферою, – це “стріляння з вогнепальної зброї”. Вона реалізується у англійських, німецьких та українських фразеологізмах таких типів:

1) у номінативних фраземах: англ. *running fire* “швидкий (біглий) вогонь (швидка послідовність пострілів)” [3: 279]; ця ж сполука має і образно-ідіоматичне стилістично марковане значення “град критичних зауважень” [3: 279];

2) у ідіоматичних фраземах, усі з яких також мають дослівний (неідіоматичний) відповідник, належний до військової сфери: англ. *miss fire*, крім спеціально військового використання (“дати осічку”), вживається також в образно-переносному значенні “не досягнути мети, не дати бажаного необхідного ефекту” [3: 279]; *be / come under fire* “а) зазнати суворої критики за зроблене вами (уживання, власне медійним повідомленням); б) потрапити під вогонь (обстріл)” [14: 597]; нім. *unter Feuer nehmen* перен. “узяти під обстріл” [15]; *jmdn. ins Feuer schicken* “посилати когось на фронт, у боротьбу” [15]; укр. *відкривати вогонь* [8: 36]; *прийняти на себе вогонь* “прикрити, уберегти кого-небудь від небезпеки, неприємностей, ганьби і т. ін.” [9]; *вікликати / виклика́ти вогонь на себе* “свідомо, навмисне брати на себе всю складність, чийось вину або відповідальність за щось” [9]. Ще раз підкреслимо, що всі ідіоматичні фраземи, які стосуються семантичного варіанта «стріляння з гвинтівок, гармат», мають як прямі, так і переносні варіанти:

перші стосуються безпосередньо військової сфери і становлять дослівні термінофрази, однак образно-переносні відносяться до сфери міжособистісних стосунків і є ідіомами.

Лише в українській мові ми зафіксували приклади, у яких лексема *вогонь* входить до складу фразеологізмів у значенні “світло, джерело освітлення”, напр.: (*вдень*) *з вогнем не знайти* “1. важко чи неможливо щось відшукати; 2. що-небудь дуже рідкісне, виняткове” [9]; *на вогник* “для відпочинку, розмов” [9]. Тут, щоправда, можна було б згадати і англ. *keep the home fires burning* “підтримувати сімейне вогнище, зберігати сім’ю, годувати сім’ю” [3: 278], однак, ця паралель видається непереконливою, по-перше, через те, що тут *fire* може мати фразеотвірне значення “домашнє вогнище” (їх у традиційному англійському домі може бути кілька: вогонь у каміні чи пічці, використовуваний для обігріву, принагідно і для освітлення помешкання, й вогонь у кухонній плиті для приготування їжі) і, по-друге, значення “джерело освітлення” для англ. *fire* є, наскільки можна судити, не дуже характерним, обмежуючись лише деякими різновидами “світлогенерувальних” пристроїв. Слово *вогонь* (*вогник*) у своєму переносному семантичному варіанті “душевне піднесення, натхнення; пристрасть, запал; про того, хто має дуже енергійну, запальну вдачу” виступає у словосполучах *з вогником* (*з вогнем*) “1. захоплено, натхненно працювати; 2. сповнений завзяття, енергії; палкий” [9] і *без вогника* “1. працювати неенергійно, мляво, без піднесення, захоплення; 2. людина без завзяття, неенергійна” [9], однак, наскільки можна судити, ці сполуки є, строго кажучи, не ідіоматичними, а дослівними, оскільки в них слово *вогник* виступає у значенні, синонімічному значенню слів *завзяття*, *натхнення* (пор. *працювати з вогником / із завзяттям / із натхненням / з енергією* тощо), а це свідчить, що сполука має дослівний сенс.

Натомість в інших фраземах із позначенням вогню емоційне значення можна приписати ключовому слову лише на рівні його похідної фразеологічно детермінованої семантики, стосовно якої первинний смисловий варіант “вогонь, полум’я”, функціонуючи як елемент їхньої внутрішньої форми, відіграє фразеотвірну роль, пор.: англ. *flash fire* (“вергати полум’я, метати іскри” – мова йде про емоційне збудження, про негативні, сердиті почуття, про очі, які виражають ці почуття) [3: 278] (оскільки тут ідеться саме про блиск очей як ознаку емоціонального

збудження, то можна стверджувати, що тут є присутньою і вторинна інтерпретація семантики вогню в суто візуальному сенсі); *a fire in the blood* “пристрасть” [3: 278]; *a ball of fire* “хтось сповнений енергії та ентузіазму” [14: 99].

Досліджений нами фразеологічний матеріал дозволяє зробити висновок, що у фразеотворенні усіх трьох мов відповідні лексеми в основному використовуються лише у двох семантичних варіантах, а саме: “процес горіння” та “стріляння з вогнепальної зброї”. Подібна нерівномірність розподілу лексико-семантичних варіантів досліджуваних слів у плані їх застосування на фразеологічному рівні у низці випадків компенсується у такий спосіб: відсутність уживаності тієї чи іншої вторинної семантики у внутрішньофразеологічному контексті ніби урівноважується тим, що синонімічне їй значення виражається в контексті цілісного значення фраземи, як значення фразеологічно пов’язане (фразеопохідне), ніби щоразу заново мотивуючись відповідною, зокрема вихідною семантемою ключового слова. Виходить так, що семантичний розвиток ключового слова у складі фраземи ніби ще раз відтворює виникнення відповідного лексико-семантичного варіанта. Результатом цього є відношення синонімії між обома семантичними варіантами, фразеологічним і лексичним, але ця синонімія має тут не абсолютний, а відносний характер, оскільки фразеологічне значення сприймається як стилістично відзначене, натомість словниковий лексико-семантичний варіант є стилістично нейтральним.

Список літератури:

1. Мельчук И.А. О терминах “устойчивость” и “идиоматичность” / И.А. Мельчук // Вопросы языкознания. – М., 1960. – № 4. – С. 73–80.
2. Телия В. Н. Фразеология / В. Н. Телия // Общее языкознание. Внутренняя структура языка / Отв. ред. Б.А. Серебренников. – М.: Наука, 1972. – С. 456 – 516.
3. Англо-русский фразеологический словарь / [авт.-уклад. А. В. Кунин]. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Рус. яз., 1984. – 944 с.
4. Немецко-русский фразеологический словарь / [авт.-сост. Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин]. – М. : Русский язык, 1975. – 656 с.
5. Українські приказки, прислів'я і таке інше / [авт.-уклад. М. Номис]. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
6. Прислів'я та приказки : Природа. Господарська діяльність людини / [упоряд. М. М. Пазяк]. – К. : Наук. думка, 1989. – 480 с.
7. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. – Berlin : Akademie-Verlag, 1973-1980. – В. 1-5.

8. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник / [авт.-уклад. І. С. Олійник, М. М. Сидоренко]. – К. : Радянська школа, 1978. – 447с.
9. Інтегрована лексикографічна система «Словники України», версія 1.05. Інститут мовно-інформаційних досліджень НАН України [Електронний ресурс]. – Довіра, 2001-2005.
10. Большой англо-русский словарь / [под ред. И. Р. Гальперина]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1972. – Т.1 : А – Л. – 822 с.
11. Галицько-руські народні приповідки : У трьох томах. / [зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко]. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – Т. 1-3.
12. Wörter und Wendungen. Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1972. – 818 s.
13. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. К. Т. Баранцев]. – К. : Рад. школа, 1969. – 1052 с.
14. Longman Dictionary of Contemporary English. The Living Dictionary / [ed. by S. Bullon]. – Harlow, England : Pearson Education Limited, 2003. – 1949 p.
15. Немецко-русский электронный словарь МультиЛекс [Електронний ресурс]. – ЗАО МедиаЛингва, 1998.